

Kamil Kowalski¹

Polityka antykryzysowa administracji Herberta Hoovera w latach 1929–1932

Streszczenie

Bezprecedensowy poziom stopy bezrobocia, sięgający niemal 24% w 1932 r., uprawniał 31. prezydenta USA Herberta Hoovera do powzięcia nadzwyczajnych środków z instrumentarium polityki gospodarczej. W artykule przedstawiono katalog działań podjętych przez administrację republikańską w latach 1929–1932, mających – w zamierzeniu – przywrócić gospodarkę na ścieżkę wzrostu gospodarczego. Na podstawie wspomnień prezydenta oraz wystąpień publicznych scharakteryzowano jego poglądy nt. ekonomii i filozofii ekonomii. Pokazano, jak bardzo wpływały one na działania antykryzysowe podjęte w pierwszej fazie kryzysu. Centralna część tekstu koncentruje się na analizie konkretnych decyzji politycznych: polityce utrzymania dotychczasowego poziomu płac, konsensusie pomiędzy pracodawcami i pracownikami oraz programie robót publicznych. Pokazano ewolucję poglądów Hoovera: od podejrzenia odrzucającego potrzebę ingerencji w mechanizm rynkowy do coraz większej regulacji gospodarki (przyjęcie *Emergency Construction Appropriation Act* oraz powołanie *Reconstruction Finance Corporation*). Wywodowi towarzyszy prezentacja kluczowych danych makroekonomicznych, co pozwala ocenić skuteczność (lub jej brak) polityk antykryzysowych Hoovera. Artykuł uwzględnia ich recepcję przez społeczeństwo amerykańskie. W tym celu scharakteryzowano protest górników w Harlan, budowę baraków i osiedli bezrobotnych (*hooversvilles*) oraz marsz weteranów z 1932 r. Wydarzenia te oraz personifikacja zapaści gospodarczej i słaba polityka komunikacyjna administracji Hoovera skutkowały katastrofalnym wynikiem w listopadowych wyborach. On sam zaś przeszedł do historii jako prezydent „kryzysowy”, „pasywny” i „nieudolny”. Narrację tę wspierali w szczególności zwolennicy Partii Demokratycznej, dyskontującej korzyści polityczne z przeciwstawiania Hoovera Rooseveltowi. I to

¹ Dr Kamil Kowalski, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny Uniwersytetu Łódzkiego, ul. POW 3/5, 90-255 Łódź, e-mail: kamil.kowalski@uni.lodz.pl, nr ORCID: 0000-0002-5548-0086.

pomimo tego, że Roosevelt kontynuował liczne programy zapoczątkowane przez Republikanów, a o wyjściu USA z kryzysu można mówić dopiero po wybuchu II wojny światowej.

Słowa kluczowe: Wielki kryzys, Hoover, bezrobocie, recesja, roboty publiczne

Wprowadzenie

14 października 1929 r. podczas spotkania *Builders' Exchange Club* Irving Fisher, profesor Uniwersytetu Yale i czołowy ekonomista szkoły neoklasykcyjnej, oceniał, że „ceny akcji osiągnęły coś, co wygląda na trwale wysoki poziom (...) Spodziewam się, że za kilka tygodni giełda będzie znacznie wyżej niż obecnie” (Burton, Brown 2009: 322)². Rosnące zainteresowanie inwestowaniem w papiery wartościowe nie wyhamowało nawet po sierpniowej podwyżce stopy procentowej przez Zarząd Rezerwy Federalnej (Fed) do 6%. Pomimo spadków wskaźników realnych, takich jak poziom produkcji i zatrudnienia, od połowy 1929 r., giełda nowojorska ciągle rosła, osiągając 3 września rekordowy poziom 381,2 pkt wskaźnika *Dow Jones Industrial Average* (DJIA). Co prawda, przez miesiąc spadł on o 13%, ale spekulacja walorami trwała aż do 29 października („czarnego wtorku”), gdy DJIA obniżył się w ciągu jednego dnia aż o 12,8% (Whyte 2017: 501). O skali paniki świadczy fakt, że tego dnia sprzedano ponad 16 mln akcji przy standardowym dziennym obrocie ok. 3 mln. Swoje historyczne minimum (41,2 pkt) indeks osiągnął w lipcu 1932 r., a maksymalny poziom z 1929 r. został powtórzony dopiero 23 listopada 1954 r.

Krach na giełdzie nowojorskiej nie był tragedią jedynie hermetycznego świata maklerów i bankierów. Stał się – poprzez spopularyzowanie dostępu do inwestowania w papiery wartościowe – dramatycznym doświadczeniem milionów Amerykanów. W kolejnych miesiącach i latach wskutek transmisji kryzysu różnymi kanałami wpłynął on na gospodarcze losy większości krajów świata. Wzrost zainteresowania giełdą wywołało wiele czynników: przekonanie, że okres wzrostu cen akcji będzie nieograniczony (a przynajmniej bardzo długi); wzrost dochodu rozporządzalnego po obniżkach podatków; popularność transakcji opartych na zakupie kredytowanym, pozwalającym lewarować zyski przy grze na wyżkę akcji (Hall, David Ferguson 1998: 76).

² Por. Siegel 2014: 10. Uwagi co do autentyczności słów Fishera zgłaszał Maury Klein. Zob. Klein 2001: 327.

Celem niniejszego artykułu jest charakterystyka działań antykryzysowych podjętych przez administrację prezydenta Herberta Hoovera w latach 1929–1932. Ich prezentacja uwzględnia spektrum poglądów na kwestie społeczno-gospodarcze, które Hoover reprezentował jeszcze przed objęciem urzędu prezydenckiego. Wywód został osadzony w kontekście podstawowych wskaźników makroekonomicznych, co ułatwia ocenę skuteczności polityki antykryzysowej prowadzonej przez 31. prezydenta USA.

Biorąc pod uwagę wcześniejsze doświadczenie i listę stanowisk piastowanych przez Hoovera, z trudnością przychodzi wskazanie prezydenta potencjalnie lepiej przygotowanego do zarządzania mocarstwem w okresie załamania gospodarczego. Solidnie wykształcony inżynier górnictwa z dyplomem Uniwersytetu Stanforda zarobił fortunę w sektorze restrukturyzacji kopalń – głównie w Australii i Chinach, gdzie doceniano jego wiedzę w przedmiocie wydajności w przemyśle (Leppore 2020: 372). Jeszcze w czasie Wielkiej Wojny zyskał zasłużone uznanie za kierowanie *Commission for Relief* (Komisja ds. Pomocy) w Belgii. Jako sprawny organizator działań humanitarnych stał również na czele *Food Administration* (Administracji ds. Żywności) oraz *American Relief Administration* (Administracja Pomocy Amerykańskiej), działającej w latach 1919–1923. Był wymieniany wśród czołowych kandydatów do Pokojowej Nagrody Nobla. Zajmował stanowisko sekretarza handlu w administracjach Warrena Hardinga (1921–1923) i Calvina Coolidge'a (1923–1928). Sprawując wpływowy urząd, wpisywał się w probiznesową platformę wyborczą Republikanów, którą Coolidge zwięźle scharakteryzował w jednym z przemówień jeszcze przed objęciem prezydentury: „Człowiek, który buduje fabrykę, buduje świątynię, a człowiek, który w niej pracuje, oddaje jej cześć, i każdemu z nich należy się nie pogarda i potępienie, lecz cześć i chwała” (Pietrusza 2013: 52). Jednocześnie – i to wyróżniało Hoovera – właśnie w świecie biznesu dostrzegał on grupę ludzi obarczonych „szczególną odpowiedzialnością moralną”, bez której „nasz system biznesowy załamałby się w ciągu jednego dnia” (Dumenil 1995: 38).

Pierwsze reakcje

Pierwsze komentarze Hoovera dotyczące załamania na rynku akcji były tonizujące i – w tym sensie – racjonalne. 25 października 1929 r., dzień po „czarnym czwartku”, gdy DJIA stracił 11% na otwarciu, stwierdził: „Kluczowe aktywności gospodarcze kraju, czyli produkcja

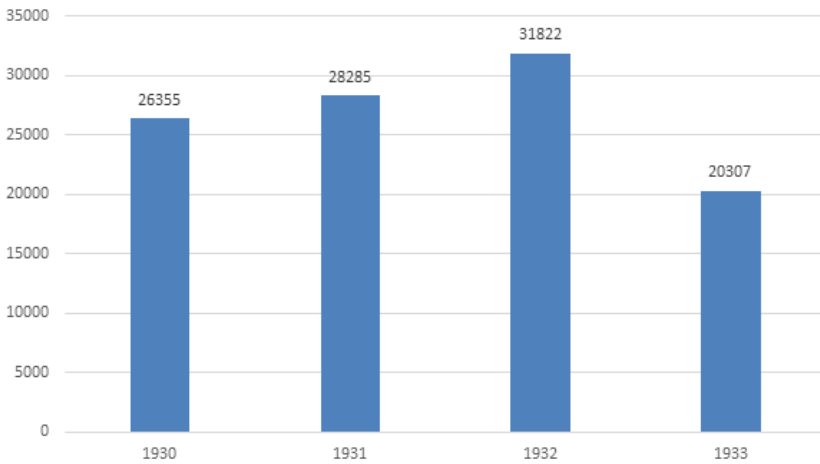
i dystrybucja dóbr, są oparte na zdrowych i dobrze prosperujących podstawach” (Doak 2008: 63). Nagły wzrost liczby osób trudniących się niskopłatnymi pracami był dla prezydenta oznaką funkcjonowania mechanizmu rynkowego. Obserwując, że coraz więcej Amerykanów sprzedawało owoce na ulicach większych miast, komentował: „Wiele osób porzuciło swoje dotychczasowe zajęcia, by zająć się znacznie zyskowniejszą sprzedażą jabłek” (Hoover 1952: 195). Do tej, w najlepszym razie, niefortunnej wypowiedzi przez wiele lat nawiązywali Demokraci (*Public Paper of the Presidents of the United States* 1966: 865).

Ci, którzy zaufali zapewnieniom Hoovera i wrócili do giełdowej rozgrywki, tylko powiększali swoje straty, wpadając w pułapkę stopniowego spadku wyceny akcji. Po raz pierwszy od powojennego załamania w 1921 r. pojawiły się wątpliwości co do tego, czy gospodarce pisana jest era długotrwałego wzrostu. Konsumenci i przedsiębiorcy, inaczej niż w okresie *roaring twenties*, zmuszeni zostali do oszczędności i wstrzemięźliwości przy podejmowaniu decyzji ekonomicznych, a zatem także inwestycji prywatnych³. Ograniczenie zakupów związane z rosnącą niepewnością skutkowało spadkiem zamówień, niższą produkcją i, w efekcie, ograniczeniem płac lub – najczęściej – redukcją zatrudnienia. Spadek siły nabywczej ludności przekładał się na kolejną serię cięć w przedsiębiorstwach. W latach 1929–1932 dochody Amerykanów obniżyły się niemal o połowę. Nakładała się na to restrykcyjna polityka monetarna Fed, skutkująca zmniejszeniem podaży pieniądza o 1/3 w latach 1929–1932 (Friedman, Schwartz 1963: 407). Zacieśnienie monetarne, obniżające dochody banków, jedynie pogarszało sytuację w warunkach paniki bankowej, która ogarnęła Stany Zjednoczone. Pomiędzy styczniem 1930 r. a marcem 1933 r. (tj. do ogłoszenia „wakacji bankowych” przez Roosevelta) upadło ich ponad 5500. Dla porównania w latach 1865–1920 w Stanach Zjednoczonych upadło 3108 banków (Bremer 1968: 25). Podstawowym problemem było jednak bezrobocie stanowiące pokłosie masowo upadających firm. W latach 1930–1933 działalność gospodarczą zamknęło ponad 106 tys. przedsiębiorstw (zob. wykres 1).

Pierwszą linią obrony przed skutkami kryzysu przyjętą przez administrację Hoovera były działania na rzecz przywrócenia zaufania do gospodarki, tzn. przekonania Amerykanów, że wydarzenia z jesieni 1929 r. były tymczasową anomalią zasadniczo poprawnie funkcjonującego mechanizmu rynkowego. W orędziu o stanie państwa z 4 grudnia 1929 r. prezydent ocenił, że załamanie na giełdach skutkowało „zmniejszoną

³ *Roaring twenties* to spopularyzowane określenie trzeciej dekady XX w. (do wybuchu kryzysu w 1929 r.) kojarzonej z powojenną stabilizacją, wzrostem gospodarczym i rozwojem technologicznym (m.in. popularyzacją motoryzacji). Zob. Leuchtenberg 1993: 185.

konsumpcją dóbr luksusowych (...) przez tych, którzy ponieśli straty, i tymczasową utratą pracy przez wiele osób”. Zdaniem Hoovera Stany Zjednoczone „czerpały z dobrobytu i postępu, ze stałą poprawą metod produkcji i dystrybucji oraz wynikającym z tego wzrostem standardów życia” (*Public Papers of the Presidents of the United States: Herbert Hoover (1929)* 1974: 295). W przemówieniu słowo kryzys (*depression, crisis*) pojawiło się zaledwie trzykrotnie.

Wykres 1. Liczba przedsiębiorstw amerykańskich zlikwidowanych w latach 1930–1933

Chart 1. Number of U.S. companies liquidated in 1930–1933

Źródło: *Survey of Current...* 1932: 10; *Congressional Record: Proceedings and Debates...* 1936: 10060.

Post factum nietrudno oceniać, że bardziej zaklinaniem rzeczywistości aniżeli rzetelną oceną sytuacji były słowa prezydenta wypowiedziane na spotkaniu z przedsiębiorcami 1 maja 1930 r.: „Jestem przekonany, że najgorsze już za nami i dzięki wspólnemu wysiłkowi szybko się odrodzimy” (Hoover 1952: 58)⁴. Nie sposób jednak zaprzeczyć, że za taką retoryką stały pewne racje. Załamanie gospodarcze wynikało w dużej mierze z kryzysu zaufania do gospodarki, a prezydent chciał tę wiarę w mechanizm rynkowy przywrócić. Wielu zaufało zapewnieniom płynącym z Białego Domu. Hoover jawił się Amerykanom jako wiarygodny przywódca na trudne czasy. Wieloletnie doświadczenie zdobyte w piastowaniu urzędu sekretarza handlu w kolejnych administracjach republikańskich w okresie powojennej *prosperity*, renoma milionera i „wielkie-

⁴ Por. Houck 2001: 17–54.

go inżyniera” wydawały się wystarczającą rękojmią profesjonalizmu i kompetencji w sprawach gospodarczych (*Public Papers of the Presidents of the United States: Herbert Hoover (1929)* 1974: 503).

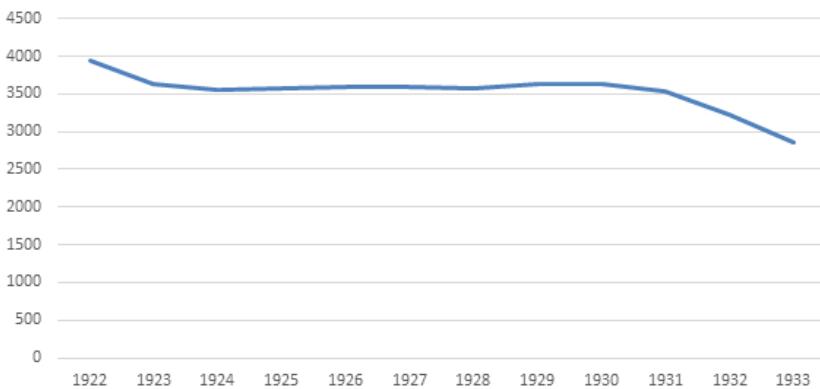
Kryzys a amerykański rynek pracy

Stałym elementem wystąpień Hoovera – a z czasem *sui generis* instrumentem jego polityki antykrzysowej – były apele do społeczeństwa o to, by nie traciło nadziei. Prezydent zwracał się do ludzi biznesu, przekonując, by ci nie zamykali fabryk, utrzymywali dotychczasowy poziom wynagrodzeń i możliwie długo powstrzymywali się od zwolnień. Sugerował retencję większej części zysków w korporacjach (kosztem wypłaty dywidend), co miało być z korzyścią dla zachowania dotychczasowego poziomu siły nabywczej. Było to przekucie w czyn postulatów z książki *American Individualism* wydanej przez Hoovera w 1922 r. Argumentował w niej na rzecz zasadności współpracy z przedsiębiorcami i kierowania ich działalnością na pożądaną torę poprzez podnoszenie kwestii etycznych (Hoover 1922: 40; Hoover 1921a: 31). Istotną rolę w tej rozgrywce miała przypaść aparatowi państwowemu. Urzędnicy mieli zachęcać czołowych przedsiębiorców do rezygnacji z „bezlitosnej konkurencji” i angażowania się w „dobrowolną współpracę” poprzez tworzenie stowarzyszeń branżowych, które dzieliłyby się informacjami i promowały praktyki służące wzrostowi wydajności i standaryzacji (Hoover 1922: 11).

Wśród innych proponowanych przez Hoovera rozwiązań znajdowały się także: skrócenie tygodnia pracy, zmniejszenie wymiaru dniówki czy zawieszenie zmian nocnych (Nowaczewska 2009: 181–182). Swoje propozycje uwiarygadniał częstymi zaproszeniami czołowych przedstawicieli biznesu i działaczy związkowych do Białego Domu. Dwie najważniejsze konferencje odbyły się 21 listopada 1929 r. oraz 5 grudnia 1929 r. Rezultatem pierwszej z nich był tzw. rozejm Hoovera, tj. zobowiązanie pracodawców i pracowników do działań na rzecz utrzymania poziomu płac. W spotkaniu listopadowym uczestniczyło 24 liderów związkowych i 12 przedstawicieli pracodawców. Pozytywne przyjęcie postulatów konferencji skutkowało jej powtórzeniem, tym razem na bardziej masową skalę (400 przedstawicieli biznesu), w grudniu 1929 r. (Rose 2010: 844). Aż do jesieni 1931 r. firmy dotrzymywały płacowego zobowiązania. W samym 1930 r. obniżki płac dotyczyły jedynie 75 przedsiębiorstw (Barber 1988: 84–85). Hoover, wbrew krzywdzącym uproszczeniom, nie był wolnorynkowym darwinistą. Argumentując za potrzebą rozmów z pracodawcami i pracownikami, dowodził, że –

z uwagi na nieadekwatność modelu gospodarki przedstawionego przez ekonomię klasyczną – rozwiązanie problemu bezrobocia wymagało „lepszego kontroli nad siłami ekonomicznymi” (Hoover 1921b: 34; Metcalf 1975: 61).

Związkowcy, nie mając wielkiego pola manewru, zgodzili się nie zgłaszać żądań płacowych i nie wszczynać strajków. To ostatnie nie może zaskakiwać, ponieważ wybuch kryzysu negatywnie wpłynął na i tak słabą pozycję negocjacyjną pracowników w przetargach płacowych. Liczba członków związków sukcesywnie spadała od 1922 r. (zob. wykres 2).

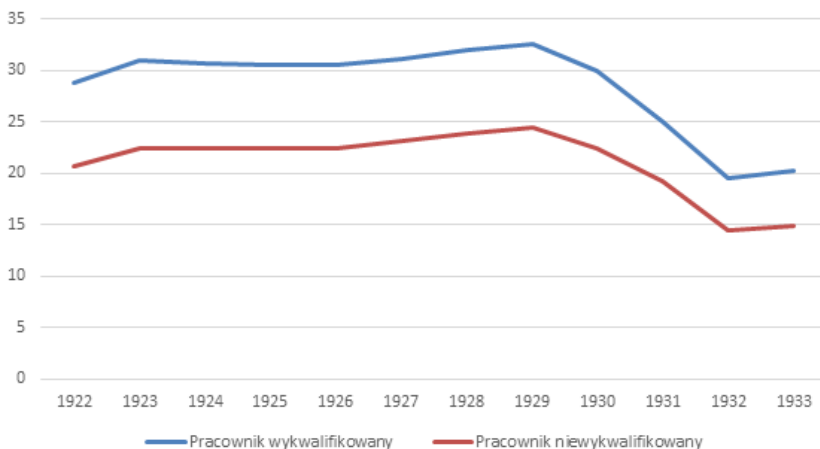
Wykres 2. Liczba członków związków zawodowych (w tys.) w latach 1922–1933

Chart 2. Number of trade union members (in thousands) 1922–1933

Źródło: *Historical Statistics of the United States...* 1976: 177.

Za kadencji Hoovera przyjęto zaledwie jedną istotną propracowniczą ustawę. Ustawa Norrisa-LaGuardii z 23 marca 1932 r. delegalizowała tzw. *yellow dog contracts* (zobowiązanie pracownika składane przed pracodawcą o tym, że nie przystąpi do związku zawodowego), a także zakazywała – co do zasady – wydawania sądom federalnym nakazów ograniczających prawo do strajków, demonstracji, pikiet itp. Wnioskowanie o nakazy (*injunction*) było standardową praktyką antypracowniczą od drugiej połowy XIX w. (Harper 2015: 32). W obliczu tego, że zorganizowana siła robocza nie wywierała istotnego wpływu na podwyżki płac, zyski firm kierowane były na wypłatę dywidend, powiększanie mocy wytwórczych i wzrost wynagrodzeń kadry kierowniczej, a nie uposażenia szeregowych pracowników. Prowadziło to do nierównowagi między konsumpcją i produkcją, skutkując pojawieniem się nadprodukcji. W latach 20. amerykańska produkcja przemysłowa wzrosła o 43%, za czym nie nadążał wzrost wynagrodzeń. Stawki tygodniowych wyna-

grodeń pracowników przemysłu wzrosły w latach 1922–1929 zaledwie o 11,7% dla pracownika wykwalifikowanego i 9,5% dla pracownika niewykwalifikowanego (zob. wykres 3).

Wykres 3. Wynagrodzenia tygodniowe w przemyśle amerykańskim 1922–1930 (w USD)

Chart 3. Weekly wages in U.S. industry 1922–1930 (in USD)

Źródło: *Historical Statistics of the United States...* 1976: 172.

Polityka Hoovera, opierająca nadzieję na poprawę sytuacji w kraju na dobrowolnej współpracy pomiędzy biznesem a pracownikami z jednocześnie umiarkowanym udziałem państwa, była i tak niewątpliwie bardziej wyrafinowana aniżeli rozwiązania rekomendowane przez sekretarza skarbu Andrew Mellona, który doradzał, ażeby: „Zlikwidować siłę roboczą, zlikwidować akcje, zlikwidować rolników, zlikwidować nieruchomości (...) To usunie zgniliznę z systemu. Spadną koszty życia, skończy się życie ponad stan. Ludzie zaczną pracować ciężiej i będą prowadzić się moralnie. Ceny dostosują się, a przedsiębiorczy ludzie zastąpią wraki po ludziach niekompetentnych” (Hoover 1952: 30). We wspomnieniach Hoover krytykował anachroniczne recepty swojego podwładnego, wskazując chociażby na strukturalną zmianę gospodarki amerykańskiej (przewaga zatrudnienia w przemyśle) oraz nieuwzględnianie przez Mellona złożoności zjawiska kryzysu gospodarczego, słabości krajowego systemu bankowego oraz ignorowanie kontekstu międzynarodowego. Pomimo że radykalne propozycje sekretarza skarbu nie doczekały się realizacji, to Hoover zdymisjonował Mellona dopiero w lutym 1932 r. Charakterystyczne jednak, że decyzja ta była uzasadniona konfliktem interesów sekretarza skarbu, posiadającego udziały

w przedsiębiorstwach budujących statki, a nie zasadniczą różnicą poglądów co do prowadzenia polityki antykrzysowej.

Roboty publiczne i zagraniczna polityka handlowa

Pomimo to trudno oceniać działania antykrzysowe administracji Hoovera inaczej niż jako nieadekwatne i nieskuteczne. Charakterystycznie dla swojego *modus operandi* prezydent „apelował i zachęcał” w grudniu 1929 r., aby władze stanowe i lokalne przyspieszyły realizację prac nad projektami infrastrukturalnymi (Lloyd 1972: 156). Roboty publiczne, kojarzone najczęściej z Rooseveltowskim *New Deal*, rozpoczęły się – co prawda – jeszcze w okresie rządów republikańskich (*Emergency Construction Appropriation Act* z 20 grudnia 1930 r.), ale ich skala była stosunkowo skromna⁵. Jak podaje Renata Nowaczewska, „W styczniu 1930 r. 1037 tys. osób znalazło zatrudnienie w federalnym programie pomocowym, z czego 902 tys. poza budownictwem, a 235 tys. w ramach prac konstrukcyjnych” (Nowaczewska 2009: 190). W ciągu roku od wybuchu kryzysu liczba ta wzrosła do 1319 tys. W sumie w latach 1930–1933 wydatkowano na ten cel 2,3 mld dol., czyli ok. 12% wydatków z budżetu federalnego (zob. tabela 1).

Tabela 1. Wydatki na roboty publiczne w budżecie amerykańskim (w mln USD)

Table 1. Public works expenditures in the U.S. budget (in millions of USD)

Rok	Wydatki na roboty publiczne	Wydatki budżetu federalnego	Udział wydatków na roboty publiczne w wydatkach budżetu federalnego (%)
1930	411,8	3994,2	10,3
1931	548,5	4220	13
1932	633,3	5006,6	12,6
1933	712,6	5306,6	13,42

Źródło: Studenski, Kroos 2003: 355, 358.

Podstawowym ograniczeniem – poza wyborem na gruncie ekonomii politycznej dokonany przez Republikanów – była sama szczupłość budżetu federalnego, który stanowił jedynie 4% PNB (Crafts, Fearon 2013: 14). Ostrożność przy podejmowaniu decyzji o uruchomieniu programów publicznych o odpowiedniej skali wynikała zaś z błędnego przekonania Hoovera, że lepsze czasy są „tuż za rogiem” (i dlatego eks-

⁵ O poglądach Hoovera nt. zasadności programu robót publicznych zob.: Barber 1988: 16–21.

pansywna polityka interwencjonizmu miała nie być zasadna). Istotnym czynnikiem ideologicznym, który odegrał rolę przy zachowawczej reakcji administracji republikańskiej na kryzys, była natomiast obawa, że kraj „pograży się w socjalizmie i kolektywizmie”, co *notabene* odpowiadało ówczesnym nastrojom społecznym (Best 1983: 14). Było to również spójne z koncepcją „szorstkiego indywidualizmu”, którą Hoover konsekwentnie klarował w latach prezydentury. Składał się na nią kult wolnej przedsiębiorczości, indywidualnej inicjatywy, samodzielności i niezależności od otoczenia oraz twardych ograniczeń dla działań rządu. W myśl tej logiki pomoc rządowa pozbawiałaby ludzi chęci pomagania sobie samym, ogałając ich z „naturalnej hojności” (Lloyd, Davenport 2013: 7–17). Dlatego też, zdaniem Hoovera, rola rządu powinna ograniczać się do wspierania organizacji dobroczynnych i aktywności gospodarczej ludzi. Swoje *credo* w przedmiocie roli władz federalnych wyłożył na spotkaniu w Indianapolis 15 czerwca 1931 r., gdy pytał retorycznie „Czy powinniśmy porzucić filozofię i wyznanie naszego narodu towarzyszące nam od 150 lat, zwracając się ku wyznaniu obcemu naszemu narodowi? Czy powinniśmy ustanowić zasilek z skarbu federalnego? Czy mamy wprowadzić własność federalną spółek użyteczności publicznej zamiast rygorystycznej ich regulacji? (...) Czy rząd, poza sytuacjami nadzwyczajnymi, powinien angażować się w procesy biznesowe, konkurując ze swoimi obywatelami?” (*Public Papers of the Presidents of the United States: Herbert Hoover (1931)* 1974: 327–328).

Relatywnie niewielkie zaangażowanie państwa w pomoc dla gospodarki pogrążonej w kryzysie przyniosło rozczarowujące rezultaty. Liczba bezrobotnych uporczywie rosła (zob. wykres 4). Oczekiwanego skutku nie przyniosły również działania wobec rolników, czyli głównie zwiększenie skupu nadwyżek produktów rolnych. Od 1922 r. stałym elementem kryzysowego pejzażu amerykańskiego rolnictwa była nadprodukcja, a w niektórych latach wręcz klęska urodzaju (i to pomimo suszy na Środkowym i Południowym Zachodzie w 1930 r.). Eksport do Europy, który wydawał się naturalnym rozwiązaniem, był paraliżowany przez zaporowe taryfy państw Starego Kontynentu przyjęte w odwecie za restrykcyjną ustawę celną Hawleya-Smoota z 17 czerwca 1930 r., która rewidowała zapisy ustawy Fordenya-McCumbera z 22 września 1922 r. i była ewidentnym błędem z punktu widzenia polityki gospodarczej. Stawki celne przyjęte w ustawie Hawleya-Smoota (*U.S. Tariff Act of 1930*) przekraczały poziomy z ustawy Fordenya-McCumbera (*U.S. Tariff Act of 1922*) przeciętnie o 18%, co czyniło je najwyższymi w historii Stanów Zjednoczonych w XX w. (Piątek 2012: 78). Zmiany dotyczyły 1135 grup towarów, z czego stawki wzrosły dla 890. Dla samych produktów

rolnych taryfa rosła średnio z 19,86% w 1922 r. do 33,62% w 1930 r. (zob. tabela 2).

Tabela 2. Średnie stawki celne (w proc.) w 1922 r. (ustawa Fordenya-McCumbera) i 1930 r. (ustawa Hawleya-Smoota)

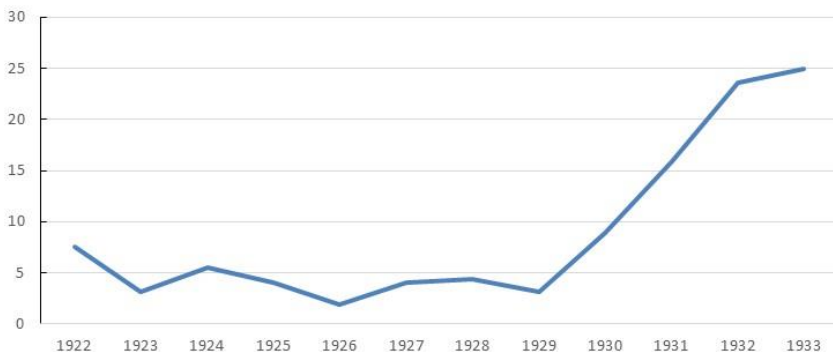
Table 2. Average tariff rates (in percent) in 1922 (Fordeny-McCumber Act) and 1930 (Hawley-Smoot Act)

Grupa produktów	Stawka celna z 1922 r.	Stawka celna z 1930 r.
Chemikalia, oleje, farby	29,22	31,4
Ceramika, szkło	45,62	53,62
Metale	33,71	35,01
Drewno	7,97	10,49
Cukier, melasa	67,85	77,21
Tytoń, papierosy	63,09	64,78
Produkty rolne	19,86	33,62
Alkohole	36,48	47,44
Produkty bawełniane	40,27	46,42
Wełna i produkty wełniane	49,54	59,83

Źródło: Taussig 1930: 17.

Przyjęcie tego protekcyjnego rozwiązania nastąpiło przy sprzeciwie plantatorów z Południa, a także większości ekonomistów (m.in. I. Fishera, W.C. Mitchella), ale z poparciem centrali związkowej AFL (Frieden, Lake 2000: 444). Nowa taryfa skutkowała wzrostem cen surowców importowanych, co przekładało się na wyższe ceny artykułów konsumpcyjnych w Stanach Zjednoczonych. O ile w 1929 r. wartość amerykańskiego eksportu wynosiła 7 mld dol., o tyle trzy lata później było to jedynie 2,5 mld dol. W przypadku importu spadek był równie spektakularny: z 5,9 mld. dol. do zaledwie 2 mld dol. dla analogicznego okresu (Crafts, Fearon 2013: 13). Inną konsekwencją wprowadzenia taryfy było również sparaliżowanie możliwości pozyskiwania dewiz przez kraje, na których ciążył obowiązek spłaty zobowiązań reparacyjnych. Problem ten nabrzmiał w 1931 r. i skutkował wprowadzeniem tzw. moratorium Hoovera (Kindleberger 1973: 194). Bezpośrednim czynnikiem mającym wpływ na jego ogłoszenie było bankructwo *Viennese Kreditanstalt* i groźba rozlania kryzysu bankowego na kraje regionu. W propozycji z 20 czerwca 1931 r. amerykański prezydent zgodził się na zawieszenie spłaty długów (wraz z odsetkami) państw ententy wobec Stanów Zjednoczonych na okres 12 miesięcy. Gotowość odroczenia zadłużenia, obwarowana była jednak warunkiem zawieszenia spłat reparacji i innych długów międzynarodowych. Roczne moratorium było – w ocenie Hoovera – gestem dobrej woli mającym wpłynąć na wzrost zaufania w stosunkach międzynarodowych i przyczynić się do odbudo-

wy gospodarczej świata (Matera 2003: 147). Mimo że nie odniosło ono zakładanego efektu, to wprowadzało ładunek pozytywnej zmiany w dotychczasowej izolacjonistycznej polityce Waszyngtonu wobec krajów Starego Kontynentu. Było ono również politycznie kosztowne dla samego Hoovera, gdyż oznaczało potwierdzenie *iunctim* pomiędzy reparacjami i długami wojennymi, dotąd konsekwentnie negowanego przez amerykańską klasę polityczną. W wymiarze ekonomicznym koszt netto zawieszania spłat zobowiązań był największy właśnie dla Waszyngtonu. Jak podaje Adam Tooze, moratorium oznaczało dla Stanów Zjednoczonych stratę netto w wysokości 53,6 mln funtów i odpowiednio: 16,1 mln funtów dla Francji i 9,7 mln funtów dla Wielkiej Brytanii (Tooze 2019: 488).

Wykres 4. Bezrobotni jako odsetek zasobu siły roboczej 1922–1933

Chart 4. Unemployed as a percentage of the labor force 1922–1933

Źródło: Lebergott 1957: 215.

Spółeczne i makroekonomiczne skutki kryzysu gospodarczego w latach 1930–1932

Zapaść gospodarcza, której doświadczyły Stany Zjednoczone, przekładała się na erozję poparcia dla partii rządzącej. Już w listopadzie 1930 r. Demokraci odnieśli przekonujące zwycięstwo w wyborach do Kongresu, odzyskując większość w Izbie Reprezentantów utraconą w 1916 r. Dzięki koalicji z agrarystami z Zachodu mogli także liczyć na kontrolę Senatu. To właśnie presja Kapitolu zmusiła Hoovera do powołania *Reconstruction Finance Corporation* (Korporacji ds. Rekonstrukcji Finansów, RFC), której zadaniem było udzielanie pożyczek bankom, towarzystwom ubezpieczeniowym, budowlanym i liniom kolejowym. Kapitał założycielski Korporacji wynosił 500 mln dol. Dodatkowe środki mogły być pozyskiwane poprzez emisję bonów skarbowych. Powstanie RFC

było pierwszym istotnym odejściem od ortodoksji zakładającej dobrovolność współpracy władz federalnych z biznesem. Ewolucja ta zajęła Hooverowi bardzo dużo czasu.

Do końca kadencji Hoovera RFC zaaprobowała pożyczki na kwotę 2,9 mld dol. (z czego najwięcej, 669 mln, dla banków) (Kowalik 2012: 133). Ustawa o pomocy nadzwyczajnej (*Emergency Relief and Construction Act*) z 21 lipca 1932 r. autoryzowała RFC do udzielenia kolejnych 300 mln dol. pożyczek pomocowych, tym razem dla stanów, oraz dodatkowe 322 mln dol. na federalne i stanowe roboty publiczne. Mimo że RFC stała się przedmiotem ataku ze strony Demokratów (w tym samego Roosevelta w trakcie kampanii wyborczej w 1932 r.), to mechanizm jej działania był z powodzeniem wykorzystywany w okresie *New Deal* w ramach *Public Works Administration* (Jeansome 2012: 238). Co symptomatyczne, brakowało bezpośredniej pomocy finansowej dla osób fizycznych. Od połowy 1931 r. zaniechano skupu nadwyżek produkcji rolnej, co skutkowało spadkami cen płodów rolnych (za funt bawełny płacono w 1929 r. 17 centów, podczas gdy w 1932 r. zaledwie 5 centów). Konsekwencją kurczących się dochodów były masowe bankructwa: prawie milion zadłużonych farm stało się własnością wierzycieli (głównie banków) w latach 1930–1934, co stało się kanwą powieści *Grona gniewu* Johna Steinbecka.

Część z bankrutujących rolników, nie godząc się z orzeczeniami sądów, uciekała się do linczu na sędziach i spontanicznych protestów, tzw. *grassroots protests* (Shlaes 2007: 370). Najbardziej znane i bojowo nastawione *Farmers` Holiday Association* oprócz postulatu ograniczenia dostarczania plonów na rynek (co było nieopłacalne) zainicjowało spektakularne akcje blokowania dróg czy wysypywania zboża do rowów (McNicol Stock 1996: 82). Znacznie bardziej brutalny obrót przybrały sprawy w zagłębiu górniczym w hrabstwie Harlan w stanie Kentucky. W związku ze spadkiem wydobywania tamtejsze kopalnie drastycznie obniżały wynagrodzenia, skazując górników na życie na granicy ubóstwa. Ci zaczęli blokować tory kolejowe, utrzymując, że wydobyty węgiel pozostaje ich własnością aż do uzyskania godziwej płacy. W spór zaangażował się Związek Górników Amerykańskich (*United Mine Workers of America*, UMWA), zyskując początkowo wielu nowych członków. W odpowiedzi władze kopalni nie tylko zwolniły górników zaangażowanych w protesty, ale także zmusiły ich, wraz z rodzinami, do natychmiastowego opuszczenia mieszkań robotniczych. 5 maja 1931 r. akcja protestacyjna górników przerodziła się w brutalne starcia z *Kentucky National Guard*, w których zginęły cztery osoby. O lokalnym konflikcie usłyszało wielu Amerykanów, co rozpoczęło dyskusję na temat prawa do

zrzeszania się w związki zawodowe (Taylor 1990: 87). Protest w Harlan nie powiódł się. Jeszcze w czerwcu 1931 r. górnicy wrócili do pracy, nie uzyskując żadnych ustępstw. Część rozczarowanych strajkujących, tracąc wiarę w skuteczność działań, porzuciła UMWA na rzecz radykalnego Krajowego Komunistycznego Związku Górników (*Communist National Miners Union*). Nie zyskał on jednak masowego poparcia z uwagi na ostentacyjnie antypaństwowy i antyreligijny charakter.

Równie dramatyczny przebieg miały wydarzenia z wiosny 1932 r., gdy bezrobotni weterani Wielkiej Wojny w sile 15 tys. zorganizowali marsz na Waszyngton (*Bonus Expeditionary Force*), domagając się wypłaty dodatku (*bonus*) dla uczestników działań wojennych (łącznie ok. 4 mln uprawnionych) uchwalonego przez Kongres jeszcze w 1924 r. Oryginalnie przyjęte rozwiązanie zakładało wypłatę świadczenia (ubezpieczenia na dożycie) w 1945 r. lub wcześniej – na rzecz spadkobierców – w przypadku śmierci weterana. W dobie kryzysu gospodarczego Kongres zgodził się w 1931 r. (pomimo weta Hoovera) na udzielenie świadczenia w formie pożyczki w wysokości do 50% kwoty ubezpieczenia (Tindall, Shi 2002: 1024). Propozycja wypłaty gotówkowej, pomimo zgody Izby Reprezentantów, przepadła w Senacie, co spowodowało powrót większości weteranów do domów. Pozostali pikietujący rozbili obozowe miasteczko (tzw. *Hooverville*), co zadało Hooverowi znaczne straty wizerunkowe. Prezydent oferował weteranom pokrycie kosztów podróży powrotnej do domostw. Gdy to nie okazało się skuteczną zachętą dla protestujących, inspirowany przez sekretarza wojny Jamesa W. Gooda, wybrał siłowe rozwiązanie protestu. Żołnierze dowodzeni przez gen. Douglasa MacArthura przepędzili weteranów wraz z ich rodzinami, paląc na końcu obozowisko (Dickson, Allen 2020: 131–157). W zamieszkach rannych zostało 55 weteranów, zaś 135 aresztowano. Uzasadniając zastosowanie tak brutalnego rozwiązania, administracja utrzymywała, że część uczestników wydarzeń planowała zająć budynek Kapitolu i dać sygnał do rewolucji komunistycznej w innych częściach kraju (Hoover 1952: 226).

Spadek amerykańskiego PKB przypadający na lata 1929–1933 wyniósł prawie 27%. W samym 1933 r. bezrobocie osiągnęło poziom 24,5%, co w wielkościach bezwzględnych przekładało się na 12,8 mln osób bez pracy w 1933 r. (przy 4,3 mln w 1930 r., 8 mln w 1931 r. oraz 12 mln w 1932 r.) (Lebergott 1957: 215). Przy stopie bezrobocia 6,5% w 1930 r. odsetek bezrobotnych sięgał 7,1% wśród mężczyzn i 4,7% wśród kobiet (Milkman, Milkman 1976: 77). Z uwagi na wysoki udział zatrudnienia kobiet w nisko płatnych zawodach statystycznie traciły one prace rzadziej niż mężczyźni, nierzadko przejmując rolę żywiciela rodziny. Odsetek mężatek, które pracowały zarobkowo, wzrósł z 29,5% do

ponad 35,5% i to pomimo braku społecznej akceptacji dla takich działań. Aż 26 stanów przyjęło regulacje zakazujące zatrudniania zamężnych kobiet. Podnoszono argument, że kobieta nie powinna „kraść” pracy mężczyźnie, mającemu na utrzymaniu rodzinę (Coontz 2000: 168).

W 1930 r. około 70 mln Amerykanów (na ogólną liczbę ok. 123 mln) miało dochody poniżej 2 tys. dol. rocznie, co stanowiło sumę pozwalającą na zaspokojenie co najwyżej podstawowych potrzeb. Jednocześnie aż 40 mln utrzymywało się za mniej niż 1200 dol. rocznie, czyli na granicy nędzy (Paterson 2003: 27, 40). Skala obniżek podatkowych (o 1 pkt proc. dla dochodów osobistych pomiędzy 4 a 8 tys. dol. i podatku korporacyjnego z 12% do 11%) przyjętych w 1929 r. była niewystarczająca dla pobudzenia konsumpcji i inwestycji (Zaremba 2016: 476). Co więcej, pomimo załamania gospodarki amerykańskiej aż do 1931 r. Hoover nie rezygnował z wspierania polityki zrównoważonego budżetu federalnego, co wiązało się ze wzrostem podatków i redukcjami wydatków publicznych. Podejście to spotkało się z powszechnym uznaniem amerykańskiej klasy politycznej, dla której deficyt budżetowy był nadal niedopuszczalną aberracją ekonomiczną.

Tabela 3. Saldo budżetu federalnego USA w latach 1929–1933

Table 3. Balance of the US federal budget 1929–1933

Rok	1929	1930	1931	1932	1933
Saldo	734	738	-462	-2735	-2602
Nadwyżka/deficyt (%)	0,7	0,8	-0,6	-4,7	-4,6

Źródło: *Budget of the United States...* 1998: 19.

Pokłosiem takiego podejścia był *Revenue Act of 1932*, który wprowadził najwyższy przyrost stawek podatkowych w Stanach Zjednoczonych w czasach pokoju i stanowił modelowy przykład zwalczania kryzysu z zastosowaniem metod polityki deflacyjnej, czyli instrumentarium charakterystycznego dla wielu krajów zmagających się z kryzysem (Majcher-Ociesa 2019: 159). Oznaczało to wzrost stawki podatkowej z 1,5% do 5% dla pierwszego i z 4% do 8% dla drugiego progu dochodowego. Ustawa wprowadzała jednoprocenowy podatek wyrównawczy (*surtax*) na dochody do 6 tys. dol. i aż 55-procentowy na dochody powyżej 1 mln dol. Obniżała także ulgę w podatku od spadków ze 100 tys. do 50 tys. dol. Nieznacznie jedynie wzrosły natomiast obciążenia przedsiębiorstw: podatek płacony przez firmy podniesiono z 12% do 13,75% (Kowalik 2012: 132). Pomimo zatem 40-procentowego spadku realnych wynagrodzeń w gospodarce w latach 1929–1932 administracja prezydencka skutecznie przeforsowała, by jeszcze głębiej sięgnąć do kieszeni podatników.

Podsumowanie

Okres prezydentury Hoovera wiązał się z masowym bezrobociem, wzrostem opodatkowania i spadkiem dochodów realnych. Był czasem protestów skutecznie zmniejszających poparcie dla prezydenta. W rezultacie kampania prezydencka w 1932 r. była w jego wykonaniu wybitnie defensywna i sprowadzała się do odpięcia dwóch zarzutów: „Hoover spowodował kryzys” oraz „Hoover nie zrobił nic, by przeciwdziałać skutkom recesji” (Carcasson 1998: 360). Oskarżenia te były w dużej mierze demagogiczne, ale – w wymiarze politycznym – niezwykle skuteczne (Parafianowicz 1993: 117; Parafianowicz 1995: 92). Symbolicznym podsumowaniem niemocy republikańskiej administracji był w szczególności *Bonus Army March* w ostatnich miesiącach sprawowania urzędu przez Hoovera. Przysłuchując się radiowym relacjom z Waszyngtonu, Franklin D. Roosevelt, wtedy gubernator stanu Nowy Jork, trafnie przewidywał w rozmowie z doradcą Feliksem Frankfurterem: „dzięki temu mnie wybiorą” (Hiltzik 2011: 6). 2 lipca 1932 r., odbierając nominację na konwencji Demokratów, wypowiedział słowa: „przyrzekam wam, przyrzekam sobie, że w Ameryce nastanie nowy ład”. Fraza ta towarzyszyła administracji demokratycznej aż do zaangażowania Waszyngtonu w II wojnę światową (Olson, Gumpert 2017: 112).

Administracja Hoovera zbyt długo traktowała zapaść gospodarki jako typowe zaburzenie cyklu koniunkturalnego, które dotknie w największym stopniu jedynie wielkich graczy giełdowych. Scenariusz z początku lat 20., gdy po krótkim i mocnym załamaniu gospodarczym nadeszły lata boomu, tym razem się nie powtórzył. Pozytywnie ocenić należy działania na rzecz odbudowy zaufania do rynków i systemu gospodarczego jako takiego. Apele, powoływanie komitetów, spotkania z aktorami rynku pracy okazały się jednak niewystarczające i nie szły już niestety za nimi kolejne, bardziej zdecydowane i nieszablonowe przedsięwzięcia. Podjęte działania były adekwatne do rozmiarów kryzysów, których Stany Zjednoczone doświadczały w XIX w. czy nawet w latach 1903 i 1920–1921, ale nie katastrofy ekonomicznej zapoczątkowanej w 1929 r. Odważnym ruchem była próba wyjścia z klinczu na gruncie wymiany międzynarodowej poprzez ogłoszenie moratorium w 1931 r. Błędem było nieproporcjonalnie duże przerzucenie odpowiedzialności za walkę z zapaścią gospodarczą na władze stanowe i organizacje charytatywne. Pasywność, tak nieadekwatna, biorąc pod uwagę rozmiar zapaści gospodarczej, była tłumaczona wielorako: rzekomą krótkotrwałością krachu giełdowego, imperatywem ograniczonej ingerencji rządu federalnego w system społeczno-gospodarczy kraju, a także zewnętrznymi źródłami

kryzysu, na które Waszyngton miał nie mieć wpływu. Polityka antykryzysowa Hoovera pozostawała, co do zasady, wierna ortodoksji ekonomicznej i – jako taka – zbliżona w celach i instrumentach do działań prowadzonych przez większość krajów europejskich. Nadzwyczajny rozmiar załamania gospodarczego wymagał natomiast bardziej zdecydowanych rozwiązań, wykraczających poza instrumentarium ekonomii głównego nurtu.

Literatura

- Barber W.J., 1988, *From New Era to New Deal: Herbert Hoover, the Economists, and American Economic Policy, 1921–1933 (Historical Perspectives on Modern Economics)*, Cambridge.
- Best F.D., 1983, *Herbert Hoover, the Postpresidential Years, 1933–1964*, vol. 1: 1933–1945, Washington.
- Bremer C.D., 1968, *American Bank Failures*, New York.
- Budget of the United States Government. Historical Tables*, 1998, Washington.
- Burton M., Brown B., 2009, *The Financial System and the Economy*, New York.
- Carcasson M., 1998, *Herbert Hoover and the Presidential Campaign of 1932: The Failure of Apologia*, „Presidential Studies Quarterly”, vol. 28, no. 2.
- Congressional Record: Proceedings and Debates of the Second Session of the Seventy-Fourth Congress, vol 80 – Part 10, June 19, 1936 to June 20, 1936*, United States Government Printing Office, 1936, Washington.
- Coontz S., 2000, *The Way We Never Were: American Families And The Nostalgia Trap*, New York.
- Crafts N., Fearon P., 2013, *The Great Depression of the 1930s. Lessons for Today*, Oxford.
- Dickson P., Allen T.B., 2020, *The Bonus Army. An American Epic*, New York.
- Doak R.S., 2008, *Snapshots in History. Black Tuesday. Prelude to the Great Depression*, Minneapolis.
- Dumenil L., 1995, *The Modern Temper: American Culture and Society in the 1920s*, New York.
- Frieden J.A., Lake D.A., 2000, *International Political Economy: Perspectives on Global Power and Wealth*, London and New York.
- Friedman M., Schwartz A.J., 1963, *A Monetary History of the United States 1867–1960*, Princeton.
- Hall T.E., David Ferguson J., 1998, *The Great Depression. An International Disaster of Perverse Economic Policies*, Michigan.
- Harper M.C., Estreicher S., Griffith K., 2015, *Labor Law. Cases, Materials, and Problems*, New York.
- Hiltzik M., 2011, *The New Deal: A Modern History*, New York.
- Historical Statistics of the United States: Colonial Times to 1970*, 1976, Washington.
- Hoover H., 1921a, *A Plea for Cooperation*, „American Federationist” XXVIII (January).
- Hoover H., 1921b, *Address to President's Conference on Unemployment [w:] Report on the President's Conference on Unemployment*, Washington.
- Hoover H., 1922, *American Individualism*, New York.
- Hoover H., 1952, *The Memoirs of Herbert Hoover: The Great Depression, 1929–1941*, New York.

- Houck D.W., 2001, *Rhetoric As Currency: Hoover, Roosevelt and the Great Depression*, Washington.
- Jeanson G., 2012, *The Life of Herbert Hoover. Fighting Quaker, 1928–1933*, New York.
- Kindleberger Ch., 1973, *The World in Depression 1929–1939*, Berkeley and Los Angeles.
- Klein M., 2001, *The Stock Market Crash of 1929. A Review Article*, „The Business History Review”, vol. 75, no. 2 (Summer).
- Kowalik P., 2012, *Rozwój federalnego systemu finansów publicznych Stanów Zjednoczonych do 1945 r.*, Warszawa.
- Lebergott S., 1957, *Annual Estimates of Unemployment in the United States, 1900–1954* [w:] *The Measurement and Behavior of Unemployment*, NBER.
- Leppore J., 2020, *My, naród. Nowa historia Stanów Zjednoczonych*, Poznań.
- Leuchtenberg W.E., 1993, *The Perils of Prosperity 1914–1932*, Chicago and London.
- Lloyd C., 1972, *Aggressive Introvert; a Study of Herbert Hoover and Public Relations Management, 1912–1932*, Columbus.
- Lloyd G., Davenport D., 2013, *The New Deal & Modern American Conservatism. A Defining Rivalry*, Washington.
- Majcher-Ociesa E., 2019, *Interwencjonizm państwowy w przemyśle Drugiej Rzeczypospolitej w latach 1930–1939*, Kielce.
- Matera P., 2003, *Francuskie zastrzeżenia wobec „moratorium Hoovera” z 20 czerwca 1931 r.*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Historica”, nr 76.
- McNicol Stock C., 1996, *Rural Radicals. Righteous rage in the American Grain*, Ithaca and London.
- Metcalf E.B., 1975, *Secretary Hoover and the Emergence of Macroeconomic Management*, „The Business History Review”, vol. 49, no. 1 (Spring).
- Milkman R., Milkman R., 1976, *Women's Work and Economic Crisis: Some Lessons of the Great Depression*, „Review of Radical Political Economics”, vol. 8.
- Nowaczewska R., 2009, *Dobroczytna Ameryka. Walka ze skutkami Wielkiego Kryzysu w latach 1929–1937*, Warszawa.
- Olson J.S., Gumpert M., 2017, *The Great Depression and the New Deal. Key Themes and Documents*, Santa Barbara.
- Parafianowicz H., 1993, *Zapomniany prezydent. Biografia polityczna Herberta Clarka Hoovera*, Białystok.
- Parafianowicz H., 1995, *Herbert Clark Hoover: próba nowej interpretacji jego prezydentury*, „Studia Podlaskie”, t. V.
- Paterson J.T., 2003, *America's Struggle against Poverty in the Twentieth Century*, Cambridge.
- Pietrusza D., 2013, *Calvin Coolidge: A Documentary Biography*, Church&Reid Books.
- Piątek J., 2012, *Stanowisko rządu brytyjskiego wobec spłaty długu wojennego Stanom Zjednoczonym 20 czerwca 1931 r. – 15 grudnia 1932 r.*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Historica”, vol. 89.
- Public Papers of the Presidents of the United States: Herbert Hoover (1929)*, 1974, United States Government Printing Office, Washington.
- Public Papers of the Presidents of the United States: Harry S. Truman (1952–1953)*, 1966, United States Government Printing Office, Washington.
- Rose, J.D., 2010, *Hoover's Truce: Wage Rigidity in the Onset of the Great Depression*, „The Journal of Economic History”, vol 70, no. 4.

- Shlaes A., 2007, *The Forgotten Man: A New History of the Great Depression*, Pymble.
- Siegel J.J., 2014, *Stocks for the Long Run. The Definitive Guide to Financial Market Returns & Long-Term Investment Strategies*, New York.
- Studenski P., Kroos H.E., 2003, *Financial History of the United States*, Washington.
- Survey of Current Business, January 1932*, United States Department of Commerce. Bureau of Foreign and Domestic Commerce, Washington.
- Taussig F.W., 1930, *The Tariff Act of 1930*, „The Quarterly Journal of Economics”, vol. 45, no. 1.
- Taylor P.F., 1990, *Bloody Harlan: The United Mine Workers of America in Harlan County, Kentucky, 1931–1941*, Lanham.
- Tindall G.B., Shi D.E., 2002, *Historia Stanów Zjednoczonych*, Warszawa.
- Tooze A., 2019, *U progu Wielkiego Kryzysu. Wielka Wojna i przebudowa światowego porządku 1916–1931*, Oświęcim.
- Whyte K., 2017, *Hoover: An Extraordinary Life in Extraordinary Times*, New York.
- Zaremba P., 2016, *Demokracja od prosperity do kryzysu. Ameryka Hardinga, Coolidge'a i Hoovera*, Warszawa.

Anti-crisis policy of the Herbert Hoover administration from 1929 to 1932

Abstract

The unprecedented unemployment rate in 1932, reaching almost 24%, entitled the 31st US president, Herbert Hoover, to take extraordinary measures with economic policy instruments. This article presents a catalogue of activities undertaken by the Republican administration in 1929–1932, intended to restore the economy to economic growth. Based on the President's memoirs and public speeches, his views on economics and his economic philosophy are defined. The extent to which they influenced the anti-crisis measures taken during the first phase is shown. The central part of the text focuses on specific political decisions: the wage maintenance policy, the consensus between employers and employees, and the public works program. The evolution of Hoover's views is shown, moving from an approach that rejects the need to interfere with the market mechanism towards systematically greater regulation of the economy (the establishment of the Reconstruction Financial Corporation and the adoption of the Emergency Assistance Act). The argument is accompanied by a presentation of key macroeconomic data which makes it possible to assess the effectiveness (or lack thereof) of Hoover's anti-crisis policies. This article considers their reception in American society. To this end, the Harlan miners' protest, the building of barracks and housing estates for the unemployed (*hooversvilles*), and the veterans' march in 1932 were described. The personification of economic collapse and Hoover's poor communication policy resulted in a disastrous result in the November elections. He himself went down in history as a "crisis", "passive" and "inept" president. In particular, this narrative was propagated by supporters of the Democratic Party, discounting the political benefits of pitting Hoover against Roosevelt. This is even though the administration of F.D. Roosevelt continued numerous programs initiated by the Republicans, and only after World War II did the US emerge from the crisis.

Key words: Great depression, Hoover, unemployment, recession, public works